

Tadeusz Filipiak

Katedra Ekonomiki i Organizacji Gospodarstw Rolniczych SGGW

Przedsiębiorstwa hodowli roślin ogrodniczych w procesie przekształceń własnościowych

Wstęp

Przedsiębiorstwa hodowli roślin ogrodniczych, będące właścicielem większości krajowych odmian tych roślin ogrodniczych odgrywają istotną rolę w tworzeniu i upowszechnianiu postępu biologicznego w produkcji ogrodniczej. Przedsiębiorstwa te zostały przekształcone w jednoosobowe spółki Skarbu Państwa, którym oprócz efektywnego działania w warunkach gospodarki rynkowej (forma prawna jednoosobowych spółek z o.o. wymusza pokrywanie kosztów z uzyskiwanych przychodów) powierzono również prowadzenie hodowli roślin.

Celem opracowania jest próba określenia: stanu organizacyjnego przedsiębiorstw hodowli roślin ogrodniczych, ze szczególnym uwzględnieniem przekształceń zachodzących w tych przedsiębiorstwach, kierunków i efektów hodowli roślin ogrodniczych oraz efektywności ekonomicznej i finansowej tych przedsiębiorstw. Analiza obejmuje wszystkie przedsiębiorstwa prowadzące hodowlę roślin ogrodniczych w latach 1996–1999. Dane źródłowe do badań pochodziły ze standardowych sprawozdań przygotowywanych do Głównego Urzędu Statystycznego oraz materiałów zgromadzonych przez Oddział Terenowy AWRSP w Warszawie.

Powstanie spółek hodowli roślin

Zgodnie z postanowieniem ustawy z 19 października 1991 r. o gospodarowaniu nieruchomości rolnymi Skarbu Państwa oraz zmianie niektórych ustaw, wszystkie państwowe przedsiębiorstwa zostały zlikwidowane, a ich mienie przejęte przez Agencję Własności Rolnej Skarbu Państwa. W tym celu został utworzony Oddział Terenowy AWRSP w Warszawie, którego zadaniem było między innymi przejęcie mienia zlikwidowanych przedsiębiorstw hodowli roślin. Minister Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej uznał te przed-

siębiorstwa za szczególne ważne i w porozumieniu z Prezesem AWRSP zdecydowano, że spośród form zagospodarowania mienia najwłaściwszą formą organizacyjną dla jednostek hodowlanych będzie spółka z ograniczoną odpowiedzialnością. Spółka taka ma osobowość prawną, działa na własny rachunek oraz może być właścicielem odmian roślin uprawnych. Jest również lepiej przystosowana do gospodarki rynkowej i stanowi dobrą formę prawną przedsiębiorstwa na drodze do prywatyzacji.

Zakres restrukturyzacji był dość znaczny, ponieważ z przejętych zasobów ziemi tylko 37% gruntów byłych przedsiębiorstw zostało przekazane do użytkowania spółkom hodowli roślin. Cały proces tworzenia i powstawania spółek hodowli roślin, w tym hodowli roślin ogrodnich, przebiegał od 1992 do 1995 r. Ostatecznie utworzono 38 spółek hodowli roślin, w tym 14 spółek hodowli roślin ogrodnich [Informacja 1995].

W 1996 r. kierownictwo MRiGZ zatwierdziło „Program hodowli roślin na tle zmian organizacyjnych w jednostkach hodowlanych do 2000 roku”, który przewidywał dofinansowanie ze środków budżetowych na postęp biologiczny programów hodowli twórczej gatunków mających duże znaczenie gospodarcze. Programy przypisano jednostkom gwarantującym efektywne wykorzystanie tych środków. Wśród spółek ogrodnich została wyłoniona grupa 6 spółek, tzw. strategicznych, do których należała większość zgromadzonego w nich potencjału hodowlanego z zakresu hodowli roślin ogrodnich.

Liczba spółek hodowli roślin ogrodnich nie zmieniała się do 1997 r. Od tego roku nastąpiły kolejne zmiany organizacyjne: zlikwidowano jedną spółkę, połączono dwie spółki, a jedną spółkę sprywatyzowano. W wyniku wyżej wymienionych zmian organizacyjnych po 1997 r. pozostało 11 przedsiębiorstw hodowli roślin ogrodnich.

Wyposażenie w podstawowe czynniki produkcji

W wyniku restrukturyzacji przedsiębiorstwa hodowli roślin ogrodnich dysponowały obszarem wynoszącym około 7 tys. ha, w tym użytków rolnych blisko 6,6 tys. ha. Powierzchnia gruntów ornych w badanych spółkach wynosiła średnio około 6 tys. ha. Powierzchnia ogólna oraz obszar użytków rolnych w latach 1996–1999 nie zmieniały się. Jest to wynikiem dobrze przeprowadzonej restrukturyzacji, w której poszczególnym spółkom przydzielono określoną odpowiednio powierzchnię gruntów w celu prowadzenia nie tylko działalności hodowlanej, ale i rolniczej. Liczba zatrudnionych we wszystkich spółkach hodowli roślin ogrodnich w analizowanym okresie zmniejszyła się o 184 osoby, tj. o 10,8%. Łączna wartość majątku spółek wynosiła w 1996 r. ponad 89 mln zł i zwiększyła się do ponad 112 mln zł w 1999 r. (wzrost nominalnej wartości o ponad 25%).

Tabela 1

Zasoby w spółkach hodowli roślin ogrodniczych w latach 1996–1999 (średnio na 1 spółkę)

Wyszczególnienie	Rok			
	1996	1997	1998	1999
Powierzchnia ogólna [ha]	724	663	627	621
Powierzchnia UR [ha]	672	619	589	582
w tym grunty orne [ha]	606	562	534	527
Udział gruntów orných [%]	90	91	91	91
Liczba osób pełnozatrudnionych	154	150	146	138
Zatrudnienie na 100 ha UR	21,3	22,7	23,3	22,2
Wartość majątku [mln zł]	8,1	8,8	9,4	10,2
Wartość majątku na 1 ha UR [tys. zł]	11,2	13,2	15,0	16,4
Wartość majątku na 1 zatrudn. [tys. zł]	49,5	52,2	57,5	67,2

Źródło: Badania własne.

Przeciętna powierzchnia pojedynczej spółki hodowli roślin ogrodniczych wynosiła około 600 ha (tab. 1). Przeciętna powierzchnia użytków rolnych kształtowała się na poziomie 550 ha, a gruntów orných około 500 ha. W strukturze użytków rolnych na uwagę zasługuje wysoki udział gruntów orných (ok. 90%).

Liczba osób pełnozatrudnionych zmniejszyła się przeciętnie na 1 spółkę ze 141 do 128 osób. Nominalna wartość jednej spółki wzrosła z ok. 8,1 mln zł w 1996 r. do ponad 9,6 mln zł w 1999 r. Wartość majątku na 1 ha UR była wysoka i wynosiła w 1999 r. około 16,4 tys. zł. Wartość majątku na 1 zatrudnionego zwiększyła się z 49,5 tys. zł w 1996 r. do 67,2 tys. zł w 1999 r. (wzrost o ponad 35%).

Wyniki hodowli roślin ogrodniczych w spółkach AWRSP

Zadaniem hodowli roślin jest wytwarzanie nowych, dobrze plonujących odmian roślin oraz utrzymanie i uszlachetnianie już istniejących. Hodowla roślin dzieli się na hodowlę twórczą oraz hodowlę zachowawczą.

Hodowla twórcza

W 1999 r. hodowlę twórczą roślin warzywnych prowadziło 8 przedsiębiorstw hodowli roślin ogrodniczych, przy czym hodowlą roślin ozdobnych zajmowało się tylko 6 przedsiębiorstw. Dane porównawcze z wcze-

śniejszych lat przedstawiono w tabeli 2. W analizowanych latach 1996–1999 zmniejszyła się liczba jednostek prowadzących hodowlę roślin warzywnych (o 3 jednostki) i ozdobnych (o 1 jednostkę).

Hodowla twórcza w 1999 r. obejmowała 34 taksony roślin warzywnych oraz 25 taksonów roślin ozdobnych. W stosunku do 1996 r. odnotowano spadek (43 taksony roślin warzywnych oraz 42 taksony roślin ozdobnych) w liczbie taksonów znajdujących się w hodowli.

Liczbę odmian roślin ogrodniczych wpisanych do Rejestru w latach 1996–1999 przedstawia tabela 3. Najwięcej nowych odmian wpisano w 1998 r. (łącznie 58 odmian) i właśnie do tego roku możemy zaobserwować wzrost ich liczby. W 1999 r. nastąpił już spadek do 35 odmian, który wywołany był między innymi brakiem rejestracji odmian roślin ozdobnych.

Tabela 2

Liczba spółek hodowlanych prowadzących hodowlę twórczą

Rok	Grupa roślin		
	razem	rośliny warzywne	rośliny ozdobne
1996	11	11	7
1997	11	11	5
1998	11	10	5
1999	11	8	6

Źródło: Opracowano na podstawie danych OT AWRSP w Warszawie.

Tabela 3

Liczba odmian zarejestrowanych w latach 1996–1999

Wyszczególnienie	Grupa roślin		
	razem	rośliny warzywne	rośliny ozdobne
1996	43	15	28
1997	50	28	22
1998	58	47	11
1999	35	35	—

Źródło: Dane OT AWRSP w Warszawie.

Efekty hodowli twórczej były bardzo zróżnicowane między poszczególnymi spółkami hodowlanymi (tab. 4). W analizowanym okresie najczęściej odmian w hodowli twórczej warzyw zarejestrowały następujące spółki: PlantiCo Świętosław (31 odmian), POLAN Kraków (24 odmiany), PlantiCo Gołębiew (20 odmian) oraz PlantiCo Zielonki (17 odmian). Pozostałe spółki

¹PlantiCo Gołębiew wspólnie z PlantiCo Szymanów, w 1997 roku nastąpiło zakończenie procesu połączenia tych dwóch firm.

w przypadku hodowli roślin warzywnych osiągnęły gorsze efekty hodowlane i tak na przykład HiNRO Gdańsk–Wieniec w badanym okresie nie zarejestrował żadnej odmiany.

Tabela 4

Liczba odmian roślin warzywnych wpisanych do Rejestru przez poszczególne spółki w latach 1996–1999

Nazwa spółki	Liczba zarejestrowanych odmian				
	1996	1997	1998	1999	Razem
HiNRO Bąków	–	–	–	3	3
HR Bronisze**	–	–	–	–	0
HiNRO Gdańsk-Wieniec	–	–	–	–	0
PlantiCo Gołębiew	2	9	4	5	20
POLAN Kraków	3	5	8*	8	24
PIHRO Krzeszowice	–	2	5*	3	10
SPÓJNIA Nochowo	–	–	7	3	10
ZW Przyborów	3	2	3	3	11
HiNRO Snowidza	2	–	–	–	2
PlantiCo Świętosław	5	5	12	9	31
PlantiCo Zielonki	–	5	9	3	17
Razem	15	28	47	35	125

*dwie spółki zarejestrowały wspólnie.

**spółka zajmuje się wyłącznie roślinami ozdobnymi.

Źródło: Dane OT AWRSP w Warszawie.

W przypadku roślin ozdobnych w analizowanym okresie najwięcej odmian zarejestrowały POLAN Kraków (20 odmian) oraz PlantiCo Gołębiew (10 odmian). Pozostałe spółki w badanym okresie nie wpisały do Rejestru więcej jak 10 odmian. W 1999 r. nie zarejestrowano żadnej odmiany roślin ozdobnych.

Należy zwrócić uwagę, że ponad 73% nowo zarejestrowanych odmian roślin warzywnych w latach 1996–1999 należy do czterech spółek. Również aktywność w rejestrowaniu nowych odmian jest różna w poszczególnych latach. Niemniej jednak przedsiębiorstwa ogrodnicze o największej liczbie zarejestrowanych odmian w sposób systematyczny rejestrują nowe odmiany w poszczególnych latach.

Hodowla zachowawcza

Udział odmian roślin należących do spółek hodowli roślin AWRSP w Rejestrze odmian zmniejszał się w kolejnych latach (tab. 5). Pomimo zwiększania się liczby odmian należących do spółek AWRSP, udział ten zmniejszył się z 40% w 1996 r. do 31% w 1999 r. i w głównej mierze był wynikiem pojawienia się dużej liczby odmian zagranicznych. Spółki nadal odgrywają ważną rolę w krajowej hodowli roślin, gdyż ich odmiany stanowiły ponad 65% wszystkich odmian krajowych wpisanych w Rejestrze. W analizowanych latach liczba odmian należących do spółek zwiększyła się z 284 do 344 (wzrost o ok. 21%). Prognozy na przyszłość dotyczące udziału polskich odmian względem zagranicznych są bardzo niekorzystne, gdyż liczba odmian zagranicznych w badaniach przedrejestrowych rośnie szybciej niż liczba odmian należących do spółek.

Tabela 5

Udział odmian należących do spółek hodowli roślin ogrodnich AWRSP w doborze w latach 1996–1999

Wyszczególnienie	Rok			
	1996	1997	1998	1999
Liczba odmian w doborze	708	919	962	1095
Liczba odmian należących do spółek	284	327	339	344
Udział spółek [%]	40	36	35	31

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Listy odmian roślin warzywnych COBORU.

W badanych latach systematycznie maleje liczba taksonów w hodowli zachowawczej zarówno roślin warzywnych, jak i ozdobnych, przy czym większy spadek można zaobserwować w przypadku roślin ozdobnych (spadek o 10 taksonów). Maleje również liczba odmian w hodowli zachowawczej roślin ogrodnich. Spowodowane jest to głównie zmniejszeniem liczby odmian roślin ozdobnych, których liczebność w analizowanych latach spadła z 369 odmian w 1996 r. do zaledwie 176 odmian w 1999 r. (tab. 6).

Wyniki produkcyjno-ekonomiczne

W wyniku restrukturyzacji i postępujących zmian organizacyjnych nowo powstałe przedsiębiorstwa hodowli roślin ogrodnich musiały się dostosować do zmienionej sytuacji gospodarczej. Badane przedsiębiorstwa hodowlane oprócz działalności hodowli roślin prowadzą typową produkcję rolniczą.

Tabela 6

Liczba taksonów i odmian roślin ogrodniczych w hodowli zachowawczej w spółkach AWRSP w latach 1996–1999

Wyszczególnienie	Grupa roślin		
	razem	rośliny warzywne	rośliny ozdobne
Liczba taksonów w hodowli zachowawczej			
1996	74	38	38
1997	69	37	32
1998	62	36	26
1999	63	35	28
Liczba odmian w hodowli zachowawczej			
1996	653	284	369
1997	637	327	300
1998	525	339	186
1999	520	344	176

Źródło: Dane OT AWRSP w Warszawie.

Produkcja roślinna

W strukturze zasiewów w analizowanych przedsiębiorstwach hodowli roślin ogrodniczych dominowały zboża. Średnia powierzchnia uprawy zbóż wahała się w granicach 200–250 ha w poszczególnych latach, przy czym najmniejszą zanotowano w 1999 r. W zasiewach nieznaczny obszar zajmowały ziemniaki i buraki cukrowe (od 2 do 7 ha), nieco więcej uprawiano rzepaku (ok. 50–60 ha). Powierzchnie upraw poszczególnych upraw zaprezentowano w tabeli 7.

Tabela 7

Powierzchnia upraw poszczególnych roślin w spółkach AWRSP w latach 1996–1999 (średnio na 1 spółkę) (w ha)

Wyszczególnienie	Rok			
	1996	1997	1998	1999
Zboża	270	285	280	187
Ziemniaki	4	3	5	5
Buraki	7	7	7	5
Rzepak	47	54	62	39

Źródło: Badania własne.

Udział zbóż w latach 1996–1998 wynosił około 55%, jednak w 1999 r. udział ten zmniejszył się do 37%. Jest to znacznie mniej niż pozostałych gospodarstwach Skarbu Państwa (ok. 65%) i dużo mniej niż w całym rolnictwie (69,8% dla 1999 r.). Udział ziemniaków i buraków w strukturze zasiewów był znikomy (ok. 1% dla obu upraw) i był dużo niższy niż ogółem w rolnictwie (11,2% dla ziemniaków i 2,8% dla buraków w 1999 r.). Udział rzepaku wahał się od 9% w 1996 r. do 8% w 1999 r. i był ponad 3-krotnie wyższy niż w rolnictwie ogółem. Dane dotyczące udziału poszczególnych roślin uprawnych zawarte są w tabeli 8.

Tabela 8

Struktura zasiewów w spółkach AWRSP w latach 1996–1999 (w %)

Wyszczególnienie	Rok			
	1996	1997	1998	1999
Udział zbóż w zasiewach	54	56	55	37
Udział ziemniaków w zasiewach	1	1	1	1
Udział buraków w zasiewach	1	1	1	1
Udział rzepaku w zasiewach	9	11	12	8

Źródło: Badania własne.

Plony zbóż w przedsiębiorstwach hodowli roślin wahały się od 46,3 dt/ha w 1996 r. do najniższego poziomu 41 dt/ha w 1999 r. Niższe poziomy plonów zbóż w latach 1997 i 1999 wynikały z niekorzystnych warunków pogodowych (tab. 9). Są to jednak i tak większe wielkości niż średnio w rolnictwie (średnie plony zbóż dla 1999 r. wynosiły 29,6 dt/ha). Z uwagi na małą powierzchnię upraw ziemniaków i buraków trudno jest interpretować ich plony, niemniej jednak są one wyższe niż ogółem w rolnictwie.

Tabela 9

Średnie plony poszczególnych upraw w spółkach AWRSP w latach 1996–1999 (w dt)

Wyszczególnienie	Rok			
	1996	1997	1998	1999
Plony zbóż	46,3	41,8	50,9	41,0
Plony ziemniaków	332,0	202,2	334,0	234,0
Plony buraków	359,2	402,5	330,0	375,0
Plony rzepaku	24,2	20,6	28,6	20,1

Źródło: Badania własne.

Plony rzepaku w analizowanym okresie ulegały częstym fluktuacjom i ich zróżnicowany poziom często wynikał ze słabego przezimowania plantacji. Niemniej jednak poziom plonów rzepaku był zbliżony do średniego poziomu odnotowanego w rolnictwie (20,8 dt/ha dla 1999 r.).

Poziom nawożenia w analizowanych spółkach był wysoki i wynosił około 300 kg NPK na 1 ha UR. Oznacza to, że jego poziom był ponad 3-krotnie wyższy niż przeciętnie w polskim rolnictwie – około 87,5 kg NPK/ha UR w 1999 r. Poziom nawożenia wapniowego w zasadzie nie odbiegał od średniego poziomu w rolnictwie (tab. 10).

Tabela 10

Poziom nawożenia mineralnego w przedsiębiorstwach hodowli roślin AWRSP w latach 1996–1999 (w kg)

Wyszczególnienie	Rok			
	1996	1997	1998	1999
Poziom nawożenia NPK na 1ha UR	260,9	251,3	300,1	291,5
Poziom nawożenia N na 1ha UR	104,8	103,5	120,9	131,1
Poziom nawożenia P na 1ha UR	58,7	59,0	64,0	70,2
Poziom nawożenia K na 1ha UR	97,6	88,3	115,1	103,2
Poziom nawożenia Ca na 1ha UR	125,2	136,6	120,5	108,0

Źródło: Badania własne.

Produkcja zwierzęca

Z uwagi na charakter prowadzonej działalności w przedsiębiorstwach hodowli roślin ogrodniczych produkcja zwierzęca odgrywała mniejsze znaczenie niż produkcja roślinna. Ponadto, w badanym okresie można zauważyć wyraźną tendencję malejącą w zakresie prowadzonej produkcji zwierzęcej (tab. 11). Przeciętnie na każdą spółkę zmniejszyło się pogłowie bydła (o 26,5%) oraz pogłowie krów (o 5,7%). W wyniku takiej sytuacji znacznie zmniejszyła się obsada bydła – z 28 do 18 SD/100 ha (spadek o 35,7%). Oznacza to, że obsada była znacznie niższa niż przeciętnie w rolnictwie (w 1999 r. 36 SD/100 ha UR). Spowodowane to było między innymi charakterem działalności spółek oraz pogorszeniem się koniunktury w rolnictwie.

Wydajność mleczną krów w spółkach w latach 1996–1997 utrzymywała się na poziomie ponad 4,5 tys. litrów. W latach 1998 i 1999 zwiększyła się i wynosiła odpowiednio 6,3 tys. oraz 6,6 tys. litrów. W analizowanych latach nastąpił więc wzrost wydajności mlecznej krów o 56,2%. Jest to związane z wprowadzeniem nowych technologii produkcji pasz i żywienia krów.

Tabela 11

Chów bydła w badanych spółkach AWRSP w latach 1996–1999

Wyszczególnienie	Rok			
	1996	1997	1998	1999
Pogłowie bydła [szt.]	223	186	174	164
Pogłowie krów [szt.]	70	64	68	66
Wydajność mleczna krów [l]	4269	4553	6369	6666
Sprzedaż żywca wołowego [dt]	332	336	241	218
Obsada bydła w SD/100 ha UR	28	23	21	18

Źródło: Badania własne.

W badanym okresie zmniejszała się również w analizowanych przedsiębiorstwach sprzedaż żywca wołowego (spadek o ponad 34,3%). W analizowanym okresie stan pogłowia trzody chlewnej utrzymywał się w zasadzie na tym samym poziomie – około 70 sztuk przeciętnie w spółce. Również na tym samym poziomie utrzymywała się w analizowanych latach sprzedaż żywca wieprzowego (około 90 kg) (tab. 12).

Tabela 12

Chów trzody chlewnej w spółkach AWRSP w latach 1996–1999

Wyszczególnienie	Rok			
	1996	1997	1998	1999
Pogłowie trzody chlewnej [szt.]	68	69	64	72
Pogłowie loch [szt.]	5	4	6	7
Sprzedaż żywca wieprzowego [kg]	92	90	77	89
Obsada trzody w SD/100 ha UR	0,7	0,7	0,6	0,6

Źródło: Badania własne.

Produkcja zwierzęca w badanych spółkach hodowli roślin ogrodniczych, a zwłaszcza produkcja trzody chlewnej miała w zasadzie marginalne znaczenie. W analizowanym okresie zarysowała się tendencja do jej dalszego ograniczania.

Wyniki ekonomiczne spółek (przychody, koszty, zyski)

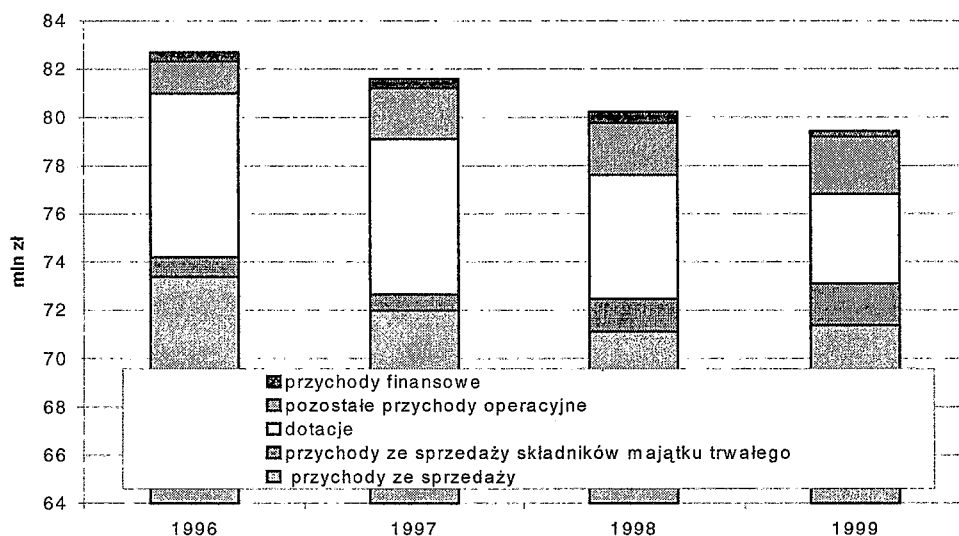
Przedsiębiorstwa hodowli roślin ogrodniczych w 1996 r. osiągnęły przychody w wysokości ok. 82,7 mln zł, natomiast w 1999 r. 109,5 mln zł. W analizowanych latach nominalny wzrost przychodów wynosił zatem 26,8 mln zł, tj. 32,4%.

Jeśli jednak uwzględnimy inflację, w tym okresie, to możemy stwierdzić, że nastąpił niewielki spadek w wielkości osiąganych przez spółki przychodów. Przychody ogółem bowiem zmniejszyły się z 82,7 mln zł w 1996 r. do 79,4 mln zł w 1999 r. (spadek o około 4%). Spadek przychodów ze sprzedaży występował do 1998 r., natomiast w 1999 r. nastąpił niewielki wzrost (rys. 1).

W strukturze przychodów przedsiębiorstw hodowli roślin ogrodniczych w analizowanych latach dominującą pozycję stanowią przychody ze sprzedaży. Minimalne znaczenie dla tych przedsiębiorstw miały przychody finansowe, które w badanym okresie kształtowały się na poziomie 0,5%.

Koszty ogółem ponoszone w spółkach nominalnie wzrosły z 78,8 mln zł w 1996 r. do 109,2 mln zł w 1999 r. W analizowanym okresie wzrosły one o ponad 38,6%, a więc ich wzrost następował szybciej niż wzrost przychodów, przy czym mniejszy wzrost wystąpił z 1998 na 1999 r. Po uwzględnieniu inflacji koszty ogółem ponoszone w spółkach zwiększyły się nieznacznie – z 78,8 mln zł w 1996 r. do 79,2 mln zł w 1999 r. (wzrost tylko o 0,5%).

W badanym okresie najbardziej wzrosły koszty zakupu towarów (o 31,6%), pozostałe koszty operacyjne (o 23,3%) oraz koszty pracy (o 3,5%). Koszty zakupu towarów zwiększały się z uwagi na zwiększający się zakres handlu materiałem nasiennym. W kosztach pracy największy wzrost odnotowano w przypadku wynagrodzeń (realny wzrost o 20,1%), natomiast zmniejszyły się świadczenia dla pracowników (o 33,7%).

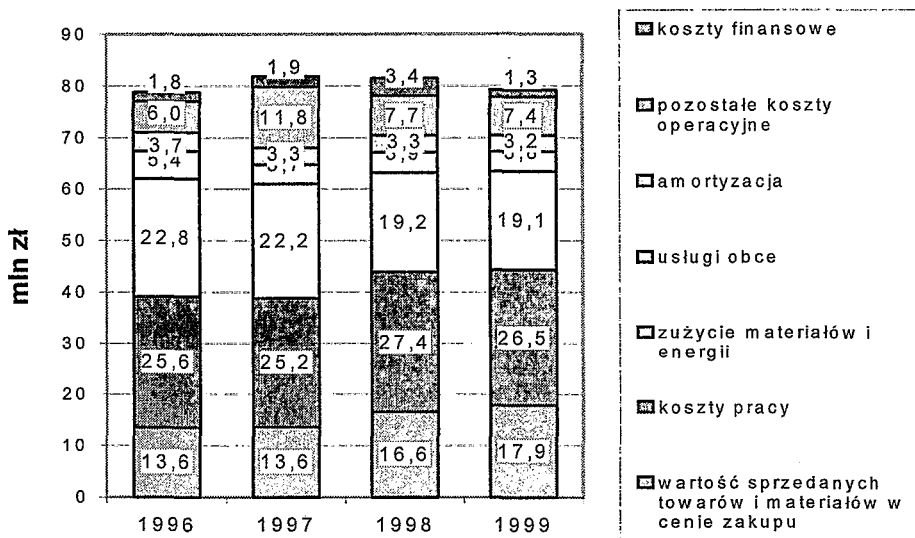

Rysunek 1

Przychody przedsiębiorstw hodowli roślin ogrodniczych AWRSP w latach 1996–1999 (mln zł, ceny stałe z 1996 r.)

Źródło: Obliczenia własne.

Pozostałe pozycje kosztów w analizowanych latach uległy zmniejszeniu. Najwięcej zmniejszyły się koszty finansowe (33,3%), jednak jak można zaobserwować z wykresu w 1998 r. nastąpił ich gwałtowny wzrost do 3,4 mln zł. Spowodowane to było wzrostem w tylko jednym przedsiębiorstwie odsetek od kredytów krótkoterminowych o prawie 1,3 mln zł. W analizowanych latach zmniejszyły się również usługi obce (o 29,6%), koszty materiałów i energii (o 16,2%), a także amortyzacja (o 13,5%). Wielkość i strukturę kosztów w przedsiębiorstwach hodowli roślin ogrodnich AWRSP w latach 1996–1999 przedstawiono na rysunku 2.

Rysunek 2

Wielkość i struktura kosztów w przedsiębiorstwach hodowli roślin ogrodnich AWRSP w latach 1996–1999 (ceny stałe 1996 r.)

Źródło: Obliczenia własne.

W strukturze kosztów według rodzajów największe znaczenie dla badanych przedsiębiorstw miały koszty pracy oraz koszty materiałów i energii. W analizowanych latach najbardziej wzrosły koszty pracy, które w 1999 r. osiągnęły poziom ponad 45%. Zmniejszyły się, jak wynika z tabeli 13, koszty zużycia materiałów i energii (o 3,7%) oraz usług obcych (o 2%). W analizowanych latach w strukturze kosztów nie zmieniły się: amortyzacja (około 5,5%) oraz pozostałe koszty (około 10%).

Tabela 13

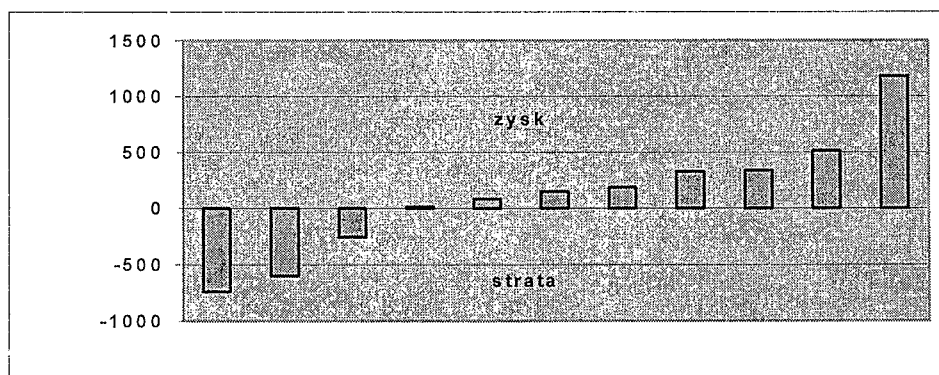
Koszty wg rodzaju w spółkach AWRSP w latach 1996–1999 (w %)

Wyszczególnienie	Rok			
	1996	1997	1998	1999
Zużycie materiałów i energii	36,4	35,3	32,0	32,7
Usługi obce	8,6	5,9	6,6	6,6
Wynagrodzenia	28,6	28,1	31,5	36,8
Świadczenia na rzecz pracowników	12,3	12,0	14,1	8,7
Amortyzacja	5,8	5,2	5,5	5,5
Pozostałe koszty	8,3	13,5	10,4	9,7
Koszty ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: Badania własne.

Wyniki finansowe w badanych spółkach w analizowanym okresie nie były korzystne. W 1996 r. przedsiębiorstwa hodowli roślin ogrodniczych osiągnęły zysk netto w wysokości 282 tys. zł. W kolejnych dwóch latach przedsiębiorstwa te poniosły straty w wysokości odpowiednio –63,7 tys. zł oraz –124 tys. zł. Dopiero w 1999 r. spółki hodowli roślin ogrodniczych osiągnęły niewielki zysk netto w wysokości zaledwie 18,1 tys. zł.

Pod względem osiąganych wyników finansowych badana grupa nie była jednorodna. Na rysunku 3 przedstawiono rozkład zysków w 1999 r. w poszczególnych przedsiębiorstwach. Jak można zauważyć, na ogólnym wyniku finansowym zaważyły dość wysokie straty w trzech przedsiębiorstwach.

Rysunek 3

Wyniki finansowe przedsiębiorstw hodowli roślin ogrodniczych w roku 1999 [mln zł]

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych OT AWRSP w Warszawie.

Na uwagę zasługuje fakt, że przedsiębiorstwa hodowli roślin ogrodniczych w całym badanym okresie osiągały straty na sprzedaży. Strata na sprzedaży powiększyła się z -2,8 mln zł w 1996 r. do -4,7 mln zł w 1999 r. Niepokojące jest również występowanie w całym okresie straty na działalności finansowej. Dzięki uzyskiwanym dotacjom oraz pozostałym przychodom operacyjnym przedsiębiorstwa te mogły w niektórych latach generować zyski.

Analiza wskaźnikowa bilansu i rachunku wyników

Analiza wskaźnikowa dostarcza niezwykle ważnych informacji na temat przedsiębiorstwa. Pozwala ona określić kondycję finansową firmy i na jej podstawie podjąć decyzję. Analiza wskaźnikowa sprowadza się do obliczenia wielu relacji między wielkościami występującymi w bilansie oraz rachunku zysków i strat [Rutkowski 2000]. Za pomocą analizy wskaźnikowej możemy scharakteryzować różne aspekty ekonomicznej działalności przedsiębiorstwa. Najbardziej typowe działania w tym zakresie pozwalają wyróżnić cztery obszary analizy wskaźnikowej: płynność finansowa, zadłużenie, sprawność działania przedsiębiorstwa oraz rentowność. Analiza wskaźnikowa jest w miarę szybką i efektywną metodą uzyskiwania poglądu na temat przeprowadzonych operacji gospodarczych i funkcjonowania firmy [Kowalczyk 1999].

Należy stwierdzić, że okres objęty analizą nie był zbyt korzystny zarówno dla całego rolnictwa, jak i przedsiębiorstw hodowli roślin ogrodniczych. Podstawowe dane dotyczące wybranych wskaźników analizy ekonomicznej przedsiębiorstw hodowli roślin ogrodniczych przedstawiono w tabeli 14.

Wyniki finansowe netto w trzech kolejnych latach pogarszały się i zmniejszyły się z 3,1 mln zł w 1996 r. do -1,4 mln zł w 1998 r. W 1999 r. przedsiębiorstwa osiągnęły niewielki zysk. Niepokojąco w badanych okresie wzrastało ogólne zadłużenie przedsiębiorstw, które w 1999 r. wyniosło ponad 24,5 mln zł.

Tabela 14

Wybrane wskaźniki analizy ekonomicznej przedsiębiorstw hodowli roślin ogrodniczych w latach 1996–1999

Wyszczególnienie	Lata			
	1996	1997	1998	1999
1	2	3	4	5
Mierniki ekonomiczne:				
Wynik finansowy netto: ogółem w mln zł	3,1	-0,7	-1,4	0,2
Zadłużenie – kredyty: ogółem w mln zł	20,3	21,5	23,6	24,5

cd. tabeli 14

1	2	3	4	5
Wskaźniki płynności finansowej:				
Wskaźnik płynności bieżącej	2,09	1,93	1,80	1,66
Wskaźnik płynności podwyższonej	0,37	0,45	0,49	0,53
Wskaźnik płynności wysokiej	0,07	0,05	0,07	0,10
Wskaźniki rentowności:				
Rentowność sprzedaży	4,54	-0,99	-1,94	0,30
Rentowność majątku	3,47	-0,84	-1,70	0,24
Rentowność kapitału własnego	4,62	-1,15	-2,53	0,38
Wskaźniki sprawności działania:				
Wskaźnik wykorzystania środków trwałych	123,4	140,4	150,6	150,4
Wskaźnik zaangażowania majątku obrotowego	204,8	213,6	212,1	186,5
Wskaźnik unieruchomienia majątku	166,0	152,1	140,9	124,0
Przeciętny okres spływu należności [liczba dni]	25	35	40	50
Przeciętny okres spłaty zobowiązań [liczba dni]	76	82	87	104
Wskaźniki wypłacalności i zadłużenia:				
Wskaźnik zadłużenia bieżącego	17,87	20,38	22,88	26,73
Wskaźnik zadłużenia ogółem	22,76	25,70	29,40	30,12
Wskaźnik zadłużenia kapitału własnego	30,28	35,42	43,78	47,00
Wskaźniki zatrudnienia i płac:				
Zatrudnienie na 100 ha UR	24,4	27,1	27,7	26,1
Przeciętna płaca na zatrudnionego rocznie [tys. zł]	14,2	14,2	15,2	15,9
Przychody ogółem na 1 zatrudnionego [tys. zł]	45,8	44,2	44,7	47,5
Koszty ogółem na 1 zatrudnionego [tys. zł]	43,7	44,4	45,5	47,4

Źródło: Badania własne.

Wskaźniki płynności bieżącej w analizowanych latach zmniejszyły się z poziomu 2,09 w 1996 r. do 1,66 w 1999 r. (spadek o 20,6%), natomiast dość nieznacznie podniosły się wskaźniki płynności podwyższonej i szybkiej. O ile pierwszy wskaźnik płynności można uznać za zadowalający, o tyle wskaźniki płynności podwyższonej i wysokiej były na niskim poziomie i wynosiły odpowiednio około 0,5 oraz 0,1.

Na skutek strat w analizowanych przedsiębiorstwach ujemne były wskaźniki rentowności w latach 1997 i 1998. Szczególnie niskie wskaźniki możemy zaobserwować w 1998 r., kiedy to firmy poniosły największe straty. Dopiero w 1999 r. wszystkie wskaźniki rentowności osiągnęły wartości około 0,3%.

Wskaźnik obciążenia majątku zobowiązania wzrósł z 22,6% w 1996 r. do ponad 30,1% w 1999 r. Również zadłużenie kapitału własnego w badanym okresie wzrosło z około 30,3 do 47%. Zmniejszył się natomiast wskaźnik za-

dłużenia długoterminowego do bardzo niskiego poziomu 2,6%. Można zauważyć, że zadłużenie przedsiębiorstw w ciągu tego okresu wzrosło. Przy utrzymaniu takiego trendu w następnych latach może to grozić utratą wypłacalności spółek.

Pomimo złej sytuacji ekonomiczno-finansowej w badanych przedsiębiorstwach można obserwować zjawiska pozytywne. Efektem zmian struktury posiadanego majątku i zmian w zakresie zatrudnienia były lepsze wskaźniki wykorzystania środków trwałych i zaangażowania środków obrotowych oraz wzrost wydajności pracy. Wskaźnik wykorzystania środków trwałych² w analizowanych latach wzrósł z poziomu 123,4% do 150,4%. W latach 1996–1998 utrzymywał się na wysokim poziomie ponad 200% wskaźnik zaangażowania majątku obrotowego³. Jedyne w 1999 r. nastąpiło obniżenie tego wskaźnika do 186,5%.

Wydajność pracy w przedsiębiorstwach w analizowanym okresie wzrosła z 45,8 tys. zł do ponad 65,5 tys. zł (realnie z 45,8 tys. zł do 47,5 tys. zł). Pozytywnym zjawiskiem jest również zmniejszenie się wskaźnika unieruchomienia majątku⁴, który w analizowanych latach zmniejszył się ze 166 do 124%. Zwiększanie się majątku obrotowego w strukturze bilansu powoduje wzrost elastyczności przedsiębiorstwa i zwiększa możliwości lepszego dostosowania się do zmieniającej się sytuacji na rynku.

Niekorzystnym zjawiskiem występującym w analizowanych latach było wydłużanie się zarówno okresu spływu należności, jak i okresu spłaty zobowiązań. Okres spływu należności zwiększył się z 25 do 50 dni, natomiast okres spłaty zobowiązań z 76 do 104 dni.

Wnioski

1. Przedsiębiorstwa hodowli roślin ogrodnich w latach 1992–1997 poddano głębokiej restrukturyzacji. Zgodnie z przyjętymi założeniami przedsiębiorstwa te w przyszłości zostaną sprywatyzowane. Tempo i zakres przekształceń w dużej mierze zależeć będzie od znaczenia i charakteru prowadzonej hodowli roślin ogrodnich w poszczególnych przedsiębiorstwach.

²Wskaźnik wykorzystania środków trwałych – przychody ze sprzedaży/majątek trwały × 100%.

³Wskaźnik zaangażowania majątku obrotowego – przychody ze sprzedaży/majątek obrotowy × 100%.

⁴Wskaźnik unieruchomienia majątku – aktywa trwałe/aktywa bieżące × 100%.

2. Przedsiębiorstwa hodowli roślin ogrodniczych w latach 1996–1999 zarejestrowały 186 nowych odmian roślin ogrodniczych, w tym 125 odmian roślin warzywnych, i utrzymują dzięki temu istotną pozycję na polskim rynku hodowlanym. Niestety, w ostatnich latach obserwuje się narastającą konkurencję firm zagranicznych. Pomimo zwiększenia się liczby odmian roślin ogrodniczych w Rejestrze odmian należących do spółek AWRSP, udział tych odmian zmniejszył się z 40% w 1996 r. do 31% w 1999 r. Wśród spółek było duże zróżnicowanie pod względem działalności hodowlanej, gdyż 73% nowo zarejestrowanych odmian pochodziło od zaledwie czterech przedsiębiorstw.
3. Wyniki produkcyjne badanych przedsiębiorstw w produkcji rolniczej, szczególnie w produkcji roślinnej były wyższe niż przeciętnie w rolnictwie. W przypadku produkcji zwierzęcej można zauważyć ograniczanie jej zakresu, które przejawiało się zmniejszaniem pogłównia bydła oraz trzody chlewnej.
4. Przeprowadzona analiza ekonomiczno-finansowa za lata 1996–1999 potwierdziła duże zróżnicowanie w zakresie sytuacji ekonomiczno-finansowej badanych przedsiębiorstw. Wyniki finansowe w spółkach nie były korzystne, ponieważ w 1997 r. i 1998 r. występowały znaczne straty, a jedynie w 1996 r. i 1999 r. zanotowano niewielki zysk. W analizowanym okresie następował większy wzrost kosztów niż przychodów. W strukturze przychodów tych przedsiębiorstw przeważają przychody ze sprzedaży, a zwłaszcza przychody ze sprzedaży towarów i materiałów. W strukturze kosztów rodzajowych wzrasta, niestety, udział kosztów pracy, zmniejsza natomiast się udział kosztów materiałów i energii. Pomimo złej sytuacji w badanych przedsiębiorstwach są też zjawiska pozytywne: wzrost wykorzystania środków trwałych i obrotowych oraz wzrost wydajności pracy.
5. Narastająca konkurencja zagranicznych przedsiębiorstw hodowlanych stawia polskie przedsiębiorstwa w niezwykle trudnej sytuacji ekonomiczno-finansowej. Przedsiębiorstwa hodowli roślin ogrodniczych bez wsparcia finansowego mogą nie sprostać tej konkurencji. Z uwagi na ograniczanie dotacji szansę przetrwania i rozwoju mają przedsiębiorstwa tzw. strategiczne, do których kierowana będzie pomoc finansowa.

Literatura

Analiza finansowa spółek hodowli roślin za lata 1996, 1997, 1998, 1999. Maszynopis, AWRSP, Warszawa 1997, 1998, 1999, 2000.

Informacja o stanie hodowli roślin i nasiennictwa w spółkach AWRSP w 1996, 1997, 1998 i 1999 roku. Maszynopis. Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa, Oddział Terenowy w Warszawie, Warszawa 1997, 1998, 1999, 2000.

KOWALCZYK L.: Ocena wiarygodności przedsiębiorstwa. Wydawnictwo Difin, Warszawa 1999.

RUTKOWSKI A.: Zarządzanie finansami. PWE, Warszawa 2000.

Horticultural Breeding Enterprises under Ownership Transformation Process

Abstract

The paper presents the production and economic situation of the horticultural breeding enterprises administrated by the Agricultural Property Agency. During 1992–1997, these enterprises were subject to the process of intense restructuring.

The economic analysis conducted for the years from 1996 to 1999 showed the great diversification of the economic and financial situation of the considered enterprises. In the 1996–1998 period, their financial results were generally deteriorating, and only for 1999 a slight profit was recorded.

From 1996 onwards, the costs have grown faster compared with revenues. For cost structure labour costs have increased their share of total costs.

In spite of an unfavourable tendencies, one can observe some positive findings, for example: better use of fixed and variable assets, increasing work efficiency and improving profitability.

The growing competition from the part of the foreign breeding enterprises results in an unusually difficult situation of Polish entitles. Considered enterprises would not afford to cope with this competition without any financial support and in lack of consolidation processes.